

PAPER DETAILS

TITLE: Nitel Arastirma Desenleri: Metodolojik Bir Temellendirme

AUTHORS: Murat Özdemir,Gamze Tuti

PAGES: 217-235

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3282785>

ISSN: 2147-8465

e-ISSN: 2791-9773

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
KAREFAD

Nitel Araştırma Desenleri: Metodolojik Bir Temellendirme

Murat Özdemir ¹
Hacettepe Üniversitesi

Gamze Tuti ²
Trabzon İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Öz

Son yıllarda sosyal ve beşerî bilimlerde nitel araştırma yöntemleri ile nitel desenlerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı sosyal ve beşerî bilim araştırmalarda yaygın olarak kullanılagelen nitel araştırma desenlerini incelemek ve betimlemektir. Çalışmada nitel araştırma geleneği içinde araştırmacılar tarafından çoğunlukla tercih edilen fenomenoloji, etnografya, durum çalışması, eylem araştırması, söylem analizi ve gömülü kuram; amaç, araştırma süreci ve raporlama teknikleri bakımından tartışılarak açıklanmıştır. Çalışmada ayrıca nitel araştırma desenlerinin nicel desenlerden temel farkları da ortaya konulmuştur. Yapılan inceleme ve değerlendirmelerde nitel araştırma desenlerinin sosyal ve beşerî bilim araştırmalarında önemli bir yere sahip olduğu genel sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda ayrıca, nitel araştırma desenlerinin amacına uygun ve etkili şekilde yürütülebilmesi bağlamında kimi öneriler sunulmuştur. Bu yönüyle bu çalışmanın görece ve sınırlı da olsa nitel araştırma desenleri konulu alan yazınına katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nitel araştırma desenleri, fenomenoloji, etnografya, durum çalışması, eylem araştırması, gömülü kuram

¹ Prof. Dr., Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara/Türkiye, E-posta: mrtozdem@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1166-6831>

² Dr., İl Milli Eğitim Müdürlüğü, ARGE Birimi, Trabzon/Türkiye, E-posta: gmzeclskn@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8831-6613>

MAKALE TÜRÜ	Başvuru Tarihi	Kabul Tarihi
Derleme Makalesi	24 Temmuz 2023	29 Ağustos 2023
doi: 10.57115/karefad.1331759		
Atf: Özdemir, M. & Tuti, G. (2023). Nitel araştırma desenleri: Metodolojik bir temellendirme. <i>Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi</i> , 11(2), 217-235. https://doi.org/10.57115/karefad.1331759		

ISSN: 2147-8465

e-ISSN: 2791-9773

ÇANKIRI KARATEKİN UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY OF LETTERS
KAREFAD

Qualitative Research Designs: A Methodological Grounding

Murat Özdemir ¹
Hacettepe University

Gamze Tuti ²
Trabzon Provincial Directorate of National Education

Abstract

In recent years, it is seen that qualitative research methods and qualitative research designs are frequently used in social and human sciences. In this context, the aim of this study is to examine and describe the qualitative research designs that are widely used in social and human science research. In the study, phenomenology, ethnography, case study, action research, discourse analysis and grounded theory, which are mostly preferred by researchers within the tradition of qualitative research; purpose, process and reporting techniques are discussed and explained. In addition, the main differences of qualitative research designs from quantitative designs were also revealed in the study. In the examinations and evaluations, it was concluded that qualitative research designs have an important place in social and human science research. In this context, some suggestions have been presented in the context of conducting qualitative research designs in an effective and efficient manner. In this respect, it is expected that this study will contribute to the literature on qualitative research designs, albeit relatively and limitedly.

Keywords: Qualitative research designs, phenomenology, ethnography, case study, action research, grounded theory

¹ Prof. Dr., Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Ankara/Türkiye, E-mail: mrtozdem@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1166-6831>

² Dr., Provincial Directorate of National Education, ARGE Unit, Trabzon/Türkiye, E-mail: gmzeclskn@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8831-6613>

ARTICLE TYPE	Received Date	Accepted Date
Review Article	July 24, 2023	August 29, 2023

Bilim, gerçeklik hakkında yöntemle dayalı olarak bilgi üretmeyi amaçlayan bir etkinliktir. Gerçekliğin doğası üzerine açıklama sunan diğer bilgi türlerinden farklı olarak bilim, bilgi üretme etkinliğinde bilimsel yöntemi kullanır. Bilimsel yöntem, biri *düşünsel* diğeri *fiziksel* olmak üzere iki farklı stratejiyi işe koşar. Bilimsel yöntemin düşünsel türünde araştırmacı tümdengelim, tümevarım ve analoji gibi zihinsel/analitik süreçleri işe koşarak gerçeklik hakkında yargılara ulaşır. Bilimsel yöntemin fiziksel türünde ise araştırmacı gözlem ve deney yoluyla topladığı veriye dayalı olarak gerçekliğin doğasını anlamaya ve açıklamaya çalışır. Bilimsel yöntemin düşünsel türü mantık ve matematiğe, fiziksel türü fen ve sosyal/beşerî bilimlere karşılık gelmektedir.

Bilimin konusunu oluşturan gerçeklik ise *doğal* ve *tinsel* olmak üzere iki türe ayrılmaktadır. Doğal gerçeklik, insanın onu bilmesinden bağımsız olarak *kendinde bir varoluşa* sahiptir. Doğal gerçeklik hakkında inceleme ve araştırma yapan bilimler, üniversitelerde geleneksel olarak doğa/fen bilimleri altında örgütlenmiştir. Tinsel gerçeklik ise insan ihtiyaçları, seçimleri ve iradesi sonucunda yine insan tarafından üretilir. Tinsel gerçekliği konu edinen bilimler üniversite yapılanması içerisinde sosyal ve beşerî bilimler (*tin bilimleri/kültür bilimleri*) altında örgütlenmiştir.

Gerçekliğin doğal ve tinsel/kültürel olarak ikili bir ayrıma tabi tutulması metodolojik farklılıkları da beraberinde getirmektedir. Doğa bilimleri, odaklandığı gerçekliği *açıklama* savı taşır. Buna karşın tin/kültür bilimleri odaklandığı gerçekliği *anlamaya* (Alm. *Verstehen*) çalışır. Bu konudaki entelektüel tartışmalar tarihsel süreçte *pozitivist bilim paradigması* ile *yorumlayıcı (hermeneutik) bilim paradigması* arasında süregelmiştir. Pozitivist perspektife göre doğal ya da tinsel/toplumsal gerçeklik insandan bağımsız bir varlığa sahiptir. Bu perspektife göre bilimsel araştırmanın amacı doğal ya da tinsel/toplumsal gerçekliği neden-sonuç bağıntısı içerisinde incelemek ve gerçekliğe ilişkin matematiksel kesinlikte açıklamalar yapmaktır. Pozitivist gelenek, tinsel/kültürel de olsa tüm gerçekliğin araştırmacı tarafından nesnel olarak incelenebileceğini savlar. Bu bağlamda pozitivism nomotetik (yasa ve kural içeren, evrensel) bir kavrayışa sahiptir. Pozitivist bilim kuramı büyük ölçüde Comte (2015), Durkheim (2011) ve Viyana Çevresi (Hahn vd., 2019) tarafından temellendirilmiştir.

Yorumlayıcı bilim paradigması Alman felsefe geleneği içerisinde filizlenmiştir. Yorumlayıcı bilim paradigmasına göre tinsel gerçeklik insan ürünüdür ve bu nedenle doğal gerçekliğin incelenmesinde kullanılan yöntem ve tekniklerle açıklanmaya çalışılması uygun değildir. Bu geleneğe göre tinsel/kültürel gerçeklik insan ihtiyaç, seçim ve iradesinin sonucunda ve tarihsel/toplumsal bağlamda ortaya çıkar ve neden-sonuç bağıntısı kurularak açıklanamaz. Bu geleneğe göre insan düşünce ve eylemlerini matematiksel kesinliğe indirgeyerek açıklamaya çalışmak da doğru ve uygun bir yöntem değildir. Bunun tam aksine yorumlayıcı gelenek, odaklandığı tinsel/kültürel

gerçekliği kendi bağlamı içerisinde anlamaya çalışır. Bu bağlamda yorumlayıcı bilim geleneği idyografik bir kavrayışa sahiptir (tekil, bireysel sorunla ilgilenen). Yorumlayıcı geleneğin ortaya çıkmasında ve entelektüel temelinin inşasında Dilthey, Windelband ve Rickert öne çıkan düşünürlerdir (Özlem, 2017).

Son yüzyıllık süreçte sosyal ve beşerî bilim çevrelerinde pozitivist bilim paradigmasının tinsel/kültürel gerçekliğin doğasına ilişkin temel kabullerinin önemli ölçüde eleştirildiği görülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bunun bir sonucu olarak pozitivistimin varsayımlarına dayalı nicel yöntemlerin dışında, yorumlayıcı ve fenomenoloji (Husserl, 2003) geleneğinin varsayımlarıyla uyumlu nitel yöntemler sosyal bilim araştırmalarında sıklıkla kullanılmaya başlamıştır. Nicel yöntem geleneği kendisini büyük ölçüde sayısal veriye dayalı konumlandırmaktadır. Buna karşın nitel yöntem geleneği kendisini insan yaşantılarının tasviri temelinde nitel veriye dayandırmaktadır. Nitel araştırma yöntemi kendi içerisinde alt-desenler barındıran şemsiye bir kavramdır. Dolayısıyla nitel yöntem içerisinde yer alan alt-desenler insanın, toplumun ve kültürün tasviri bağlamında farklı amaçlara, farklı veri toplama stratejilerine ve farklı analiz tekniklerine sahiptir.

Bu genel bağlam ve çerçeveye dayalı olarak bu araştırmanın özgün yönü, sosyal ve beşerî bilim araştırmalarında sıklıkla kullanılan *fenomenoloji*, *etnografya*, *durum çalışması*, *söylem analizi* ve *gömülü kuram* desenlerini ayırt edici niteliklerine göre tasnif ederek betimlemektir. Bu çalışmanın özellikle nitel araştırma desenleri konusunda bütüncül bilgi arayışında olan genç araştırmacılara görece katkı sunması umulmaktadır. Diğer yandan bu araştırmanın nitel araştırma desenleri konulu alan yazına sınırlı da olsa katkı sunması beklenmektedir.

Fenomenoloji

Sosyal ve beşerî bilimlerde sıklıkla kullanılan nitel araştırma yöntemlerinden biri fenomenoloji (phenomenology) desenidir (Creswell, 2013). Türkiye’de yürütülen çeşitli araştırmada fenomenoloji deseninin, kavramın anlam içeriği ile uyuşmayacak şekilde “olgubilim” olarak isimlendirildiği görülmektedir. Oysa gerek kavramı ilk kullanan Yunanlılar ve gerekse Alman felsefe geleneğinde *fenomen* sözcüğü *görüngü* anlamında kullanılmıştır. *Görüngü (fenomen)* kavramı esas olarak nesnelerin zihindeki belirişi ve bu belirişin nesneye tekrar projekte edilmesi anlamına gelmektedir. Şu hâlde fenomenolojinin, eğer Türkçeleştirilecek ise doğru kullanımı *görüngü bilimidir*. Nitekim Türk Dil Kurumu sözlüğü de fenomenoloji sözcüğünü Türkçe kullanımının *görüngü bilimi* olduğunu belirtmektedir.

Fenomenoloji deseninin alan yazında çeşitli tanımları bulunmaktadır. Bu tanımlardan birini yapan Creswell (2007) fenomenolojiyi ‘bireylerin belirli bir fenomene yönelik deneyimlerinin anlamını keşfetmeyi’ amaçlayan bir desen olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde Smith ve Eatough (2007) da

fenomenolojiyi bireylerin belirli bir fenomene yönelik algılarını, duygularını ve deneyimlerini somutlaştırmak için kullanılan bir desen olarak kavramsallaştırmışlardır. Fenomenoloji, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Alman düşünür Edmund Husserl (2003) tarafından temellendirilmiş olan bir felsefi akım ve yöntemdir. Bu bağlamda fenomenoloji, varoluşçulukla da ilişkili olup, bireylerin yaşantılarını nasıl yorumladıklarına/anlamlandırdıklarına odaklanmaktadır (Wade ve Tavris, 1990). Fenomenoloji desende temel amaç fenomenin birey üzerindeki etkilerini anlamaktır. Bu nedenle hipotez testine dayalı nicel yöntemlerin aksine fenomenoloji, *deneyimin altında yatan anlamı ortaya çıkarmaya çalışır* (Wertz, 2005). Fenomenoloji desende araştırmacının temel amacı, katılımcının neyi nasıl deneyimlediğini betimlemektir. Fenomenolojide neyin deneyimlendiği *dokusal betimleme*, neyin nasıl deneyimlendiği ise *yapısal betimleme* şeklinde tanımlanmaktadır (Ersoy, 2016).

Fenomenoloji araştırmaları; (i) hazırlama, (ii) veri toplama, (iii) veri düzenleme ve (iv) veri analizi olmak üzere dört işlem basamağından oluşmaktadır (Moustakas, 1994). Örneklem seçiminde ise araştırma konusu fenomeni deneyimlemiş üç ile on beş katılımcı arasında oluşan heterojen bir grup tercih edilmektedir. Fenomenoloji desende araştırmaya katılanlar, incelenen konu hakkında deneyimi olanlar arasından amaçlı örnekleme yaklaşımına göre seçilir (Padilla-Diaz, 2015). Az sayıdan oluşan bir örneklem seçilmesinin sebebi araştırmacının incelenen olay ya da duruma ilişkin derinliğine bir analiz yapmak istemesidir. Araştırmacı incelenen olaya dair tek bir durum incelemesi de yapabilmektedir. Daha sonra araştırma problemi ile uyumlu olacak şekilde belirlediği örnekleme yer alan kişilerle görüşme yapmaktadır. Bu görüşmede “yarı yapılandırılmış görüşme” tekniği kullanılmaktadır. Çünkü bu tekniğin kullanılması katılımcıların da kendi deneyimlerini ve düşüncelerini daha serbestçe ifade etmesine, ayrıca katılımcı merkezli bir anlayışla araştırmacının geniş bir perspektif kazanmasına ve farklı deneyimleri ve düşünceleri içermesine olanak tanır. Araştırmacı çoğu zaman katılımcılarla birebir görüşme yapmaktadır. Görüşme süresi en az bir saat sürmekte olup, konunun özelliğine bağlı olarak yoğun bir şekilde gerçekleşmektedir (Smith ve Eatough, 2007).

Araştırmacıların, görüşme sonunda elde edilen verilerin analiz sürecinde, tecrübe ve bilinçliliğin yönü ve iç şekli olan *amaçlılık*; mevcut durum hakkında katılımcının kişisel inançlarını ve ön yargılarını geçici olarak askıya alma olarak tanımlanan *paranteze alma (epoche)*; olayın özünü ortaya koymak için yüzeysel görünüşlerden kurtulma olarak ifade edilen *fenomenolojik indirgeme* ve fenomeni farklı perspektiflerle ele alarak olası anlamların farkına varma işlemi olarak tanımlanan imgesel çeşitlilik gibi kavramlara dikkat etmesi gerekir (Lin, 2013).

Fenomenoloji desende üretilen bilginin geçerlik ve güvenilirliklerini sağlamak üzere çeşitli teknikler kullanılmaktadır (Özdemir, 2010). Geçerlik

için kullanılan stratejiler arasında çeşitleme, katılımcı teyidi, ayrıntılı betimleme, teyit edilebilirlik, tutarlılık incelemesi, uzun süreli etkileşim, uzman incelemesi ve akrandan bilgi alma yer almaktadır. Çeşitleme, araştırmada farklı kişilerin, olayların veya durumların sistemli bir şekilde değişkenlik göstermesi sağlanarak, sonuçların genelleştirmesini ve doğruluğunu arttırılmasıdır. Katılımcı teyidi, araştırmanın katılımcılarına elde edilen sonuçları doğrulaması ve katılımcıların deneyimlerine dayalı geribildirim sağlanmasını ifade eder. Ayrıntılı betimleme, verilerin mümkün olduğunca detaylı ve tam bir şekilde tanımlanarak, araştırmanın geçerliğini ve doğruluğunu arttırmaktır. Teyit edilebilirlik, araştırmanın yapılanını tekrarlamak ve sonuçların doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak için başka araştırmacılar tarafından aynı yöntemlerle teyit edilebilir olması gerekliliğidir. Tutarlılık incelemesi, araştırmanın sonuçlarının birden fazla kişi tarafından incelenmesi ve sonuçların üzerinde anlaşma sağlanmasıdır. Uzun süreli etkileşim, araştırmacının katılımcılarla uzun süreli ve sürdürülebilir bir ilişki kurarak, katılımcıların deneyimlerini daha iyi anlamasını ve sonuçların geçerliğini arttırmasıdır. Uzman incelemesi, araştırma sonuçlarının, uzmanlar tarafından gözden geçirilerek, sonuçların geçerliliği ve doğruluğu hakkında güvence sağlamaktır. Akrandan bilgi alma ise araştırmacının, akrabaları, arkadaşları veya benzer geçmişe sahip diğer kişilerden bilgi alınmasıdır. Veri analizi sürecine güvenilirlik içinse araştırmacı ile başka bir uzman kodları çapraz biçimde kontrol etmekte ve kodlayıcılar arasındaki uyuma bakmaktadır (Creswell, 2009). Bu bağlamda nitel veri analizinde güvenilirlik için kodlayıcılar arasındaki tutarlılığın en az %80 olması önerilmektedir (Miles ve Huberman, 1994).

Fenomenoloji deseninin son sürecinde raporlama yer almaktadır. Van Manen (2014), raporlama aşamasının sıradan bir yazım sürecinden ziyade yansıtma süreci olduğunu vurgular. Bu sebeple sadece elde edilen verilerin analizi değil aynı zamanda duygu, düşünce ve yorumların da işe koşulması gerekmektedir. Veri analizi sürecinde genellikle içerik analizi yöntemi işe koşulmaktadır. Böylece fenomeni ortaya koyacak kavram ve temalar belirlenir. Elde edilen bulgular betimsel nitelikle raporlanır. Son olarak oluşturulan tema ve örüntüler kapsamında bulgular açıklanarak yorumlanır.

Etnografya

Sosyal ve beşerî bilimler alanında sıklıkla kullanılan bir diğer nitel araştırma deseni de etnografyadır. Etnografya (ethnography), ortak kültüre sahip bir grubun davranışları, inançları, değerleri ve sosyal yapıları hakkında anlamlı veriler sağlamak için doğrudan gözlem yapmayı ve saha çalışması yapmayı içeren bir nitel araştırma desendir (Harris, 1968). Antropolojinin temel yöntemi olan bu desen nitel araştırmanın en eski geleneği (Patton, 2015) birçok açıdan da en karmaşık olanıdır (Fraenkel ve Wallen, 2008). Etnografya, etno (insan) ve grafi (tasvir etme) kelimelerinden oluşmaktadır. Etnografya araştırmaları aynı kültürü paylaşan bir grubun tümüne odaklanır. Bu kültürel

gruplar az sayıda (birkaç öğretmen) oluşabileceği gibi, zaman içinde etkileşimde bulunan çok sayıda (bir okulda bulunan tüm öğretmenler) kişiden de oluşabilir. Etnografya çalışmaları başta sosyoloji, antropoloji, eğitim, sağlık, iletişim, hukuk, sanat gibi alanlarda olduğu gibi diğer birçok disiplinde de kullanılabilir.

Etnografya çalışmalarında, araştırmacı katılımcıların günlük yaşantısına dahil olarak geniş çaplı gözlemler yaparak onlarla mülakatlar gerçekleştirir. Mülakatların ana amacı grup üyeleri arasındaki dil, davranış ve etkileşimin anlamını irdeleyerek yorumlamaktır (Creswell, 2013). Bu yöntemle araştırmacı detaylı bir şekilde içinde yer aldığı grubun kültürel kodlarını anlamalı ardından doğru ve gerçekçi çıkarımlar yapabilmelidir.

Etnografya araştırmaları; (i) tanımlama, (ii) analiz ve (iii) yorumlama olmak üzere üç işlem basamağından oluşmaktadır (Lerum, 2001). Araştırmacı algılama aşamasında beş duyu organıyla sesli, görsel ve iletişimsel mesajları ayırt ederek not eder. Bu notlar veri olarak adlandırılır. İnceleme aşamasında ise topladığı verileri detaylı bir şekilde inceleyerek anlamlı bulgular üretir. Betimleme aşamasında ise üretmiş olduğu bu anlamlı bulgulardan incelediği grubun kültürünü tanımlamaya çalışır. Bu tanımlamalardan çıkarımlar yaparak dördüncü aşamadaki yorumlama sürecini tamamlar. Son olarak da çalışmasını raporlaştırarak yayımlar.

Bu süreçte araştırmacıların çalışmalarına rehberlik eden bazı temel kavramlar bulunmaktadır (Fraenkel ve Wallen, 2008). Bu kavramlar, *kültürel yorumlama*, *bütüncül bakış açısı*, *bağlamsallaştırma*, *emik bakış açısı*, *çoklu gerçekler*, *ayrıntılı betimleme*, *katılımcı teyidi* ve *yargısız değerlendirme* olarak sıralanabilir. Kültürel yorumlama, araştırmacıların, araştırdıkları toplumun kültürel kodlarını anlamaya çalışmasıdır. Bütüncül bakış açısı, araştırmacıların bir toplumu bütünsel olarak ele alması ve bu toplumu oluşturan bireylerin davranışlarını, söylemlerini ve etkileşimlerini incelemesidir. Bağlamsallaştırma, sosyal olayların bağlamlarının anlaşılması sürecidir. Emik bakış açısı, bir toplumun içinde bulunduğu koşulları anlamaya çalışırken, toplumun kendi perspektifinin benimsenmesidir. Çoklu gerçekler, bir olaya veya duruma ilişkin birden fazla bakış açısının ele alınma durumudur. Ayrıntılı betimleme, bir toplumun kültürü, sosyal yapıları, inançları ve davranışları hakkında ayrıntılı bilgi sağlanmasıdır. Katılımcı teyidi, araştırmacıların, edindikleri bilgilerin doğruluğunu kontrol etmek için kullanılan bir yöntemdir. Yargısız değerlendirme ise araştırmacıların etnografya çalışmaları yürütürken yargısız bir şekilde yapma durumunu ifade eder.

Etnografya çalışma deseninde bilgi geçerliliğini sağlamak için katılımcı gözlem, derinlemesine görüşmeler, kaynak çeşitliliği, süreklilik, araştırma notları, kayıtlar ve katılımcı doğrulama gibi çeşitli yöntemler uygulanır (Fetterman, 2010). Bu yöntemlerin kullanımı, etnografya çalışmalarında bilgi

geçerliliğini artırmak için önemlidir. Güvenirlilik aşamasında ise araştırmaya katılacak kişilerin seçiminin titizlikle yapılması araştırmacının rolünün açık bir şekilde tanımlanması, farklı yöntemler kullanarak veri toplanılması, araştırmanın yapıldığı topluluğa dâhil olup gözlem yapılması, toplanan verileri analizinin sistematik ve tutarlı bir şekilde yapılması ayrıca veri toplama ve analiz yöntemleri konusunda sürekli denetimler yaparak araştırmayı raporlarken, sürecin ve sonuçlarının ayrıntılı bir şekilde belgelenmesi önemli adımlardır. Etnografya çalışmaları incelemiş olduğu grup ya da kültürün aralarındaki ilişkileri o kültürün üyelerinin bakış açısıyla açıklamaya çalıştığı için elde edilen bulgular çalışılan grubun diliyle ve doğrudan alıntılara yer verilerek rapor edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Durum (Örnek Olay) Çalışması

Durum çalışması (case study), güncel bir olayı inceleyerek detaylı bir analizle nasıl ve niçin sorularıyla veriler toplamayı amaçlayan bir nitel araştırma desendir (Berg, 2001). İngilizcede “case study” olarak isimlendirilen bu çalışma gerçek bir durumun kendi doğal ortamında araştırılmasıdır. Bu çalışmalarda *durum* ifadesi Meriama’a (2015) göre bir olayın ve sosyal birimin bütüncül ve yoğun bir şekli olarak tanımlanırken, Creswell’e (2013) göre bir veya birden fazla durumun derinlemesine incelenmesi olarak tanımlanmaktadır. Belirli bir durum çerçevesinde çalışıldığı için bu çalışmalarda genellikle “amaçlı örnekleme” yöntemi kullanılır. Böylece araştırmacılar analiz etmek istedikleri durumu en iyi şekilde temsil eden örnekleme elde etmeyi amaçlarlar. Durum çalışmalarında, araştırmacı belirli bir olayı incelemek istediğinde, ilgili durumları temsil eden bir örneklem seçmesi bu açıdan önem arz etmektedir. Durum çalışması antropoloji ve sosyoloji alanları başta olmak üzere psikoloji, tıp ve sosyal bilimler gibi pek çok alanda da kullanılmaktadır (Beycioğlu vd., 2018).

Durum desenindeki araştırmalar; (i) araştırma sorularının belirlenmesi, (ii) analiz (bireysel/grup), (iii) verilerin birbirine bağlanması ve (iv) bulguların yorumlanması olmak üzere dört işlem basamağından oluşmaktadır (Yin, 1994). Araştırmacı, araştırma sorularının belirlenmesi aşamasında cevap almak istediği soruların tespitini yapar. Bu aşamada araştırma sorularını ne, nasıl ve niçin sorularıyla düzenler. Analiz aşamasında elde edilen bulguları değerlendirir. Genellikle betimsel ve içerik analizi tercih edilir. Verilerin birbirine bağlanması aslında toplanan verilerin birbiriyle ilişkilendirilmesi ve değerlendirilmesidir. Araştırmacı, farklı veri noktalarını birleştirerek genel bir resim oluşturur. Bu aşamada, verilerin tutarlılık ve doğruluk açısından incelenmesi önemlidir. Verilerin birbirine bağlanması, araştırmanın sonuçlarını anlamak için kritik bir adımdır. Son aşamada ise bulguların yorumlanması aşamasında araştırmacı, analiz edilen verilere dayanarak sonuçlara ulaşır. Bulguların yorumlanması, elde edilen sonuçların anlamının açıklanması ve araştırma sorularının yanıtlarının ele alınmasıdır. Bu adım, araştırmanın amacına yönelik çıkarımların yapılmasını sağlar (Yin, 1994).

Merriam (2015) durum çalışmasının temel özelliklerini *belirlilik, betimleme ve sezgisellik* olarak sınıflandırmaktadır. Belirlilik, durum çalışmasının temel özelliklerinden biridir. Belirlilik, durum çalışmasının başlangıcında, incelenen durumun sınırlarının, amacının ve hedeflerinin net bir şekilde belirlenmesidir. Betimleme, durumun bağlamının, katılımcıları, etkileşimleri, olayların gelişimi ve sonuçları gibi unsurlar dikkate alınarak durumun ayrıntılı bir şekilde tanımlanmasıdır. Sezgisellik ise araştırmacının durumu anlama sürecinde deneyimlerine, içgüdülerine ve duygusal zekasına dayanmasını ifade eder.

Durum çalışmasında veri toplama süreci kapsamlı bir süreci içermektedir. Bu kapsamlı süreçte Yin (2009) veri toplamak için; doğrudan gözlemler, mülakatlar, arşiv kayıtları, dokümanlar, katılımcı gözlemler ve çeşitli somut eserler olmak üzere altı farklı veri kaynağının kullanılmasını önermektedir. Durum çalışmalarında geçerlilik sağlamak için yaygın olarak kullanılan bazı yöntemler bulunmaktadır. Bunlar eşleştirme ve doğrulama, gözlem, derinlemesine mülakatlar, veri üçgenleme katılımcıların geri bildirimleri ve uzman değerlendirmesi olarak sıralanabilir (Merriam, 2015). Eşleştirme ve doğrulama, araştırmacının durum çalışmasıyla ilgili verileri, farklı kaynaklardan veya yöntemlerden elde etmesi ve bu farklı verilerin birbirini doğrulamasını sağlamasıdır. Gözlem, araştırmacının durumun gerçek ortamında, doğal ve gerçek zamanlı olarak olayları izlemesi ve kaydetmesidir. Gözlem, araştırmacının durumun içindeki süreçleri ve ilişkileri daha iyi anlamasını sağlar. Derinlemesine mülakatlar, araştırmacının, durumun içindeki katılımcılarla bireysel ve ayrıntılı mülakatlar gerçekleştirmesi ve derinlemesine sorular sormasıdır. Bu yöntem aracılığıyla araştırmacı, katılımcıların deneyimlerini, düşüncelerini ve duygularını daha ayrıntılı bir şekilde anlayabilir. Veri üçgenleme, araştırmacının, farklı veri kaynaklarını kullanarak elde edilen sonuçları karşılaştırması ve çelişkili veya tutarsız sonuçları açıklığa kavuşturmasıdır. Bu strateji, araştırmacının durumu çoklu perspektiflerden değerlendirmesini sağlar. Bu yöntemler, durum çalışmalarında bilginin geçerliliğini sağlamada yaygın olarak kullanılan araçlardır. Araştırmacıların genellikle bu yöntemleri kombinasyon halinde kullanarak kapsamlı bir geçerlilik analizi yapmaları mümkündür. Durum çalışmalarında güvenilirliği artırmak için ise araştırmacı izlediği süreçleri açık bir biçimde tanımlamalı, ilgili dokümanlarla desteklemeli, araştırmasını aşama aşama sunmalı ve araştırmasına ilişkin gerektiğinde başka araştırmacıların da kullanabileceği ya da kontrol edebileceği bir veri tabanı oluşturmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Durum çalışmaları, genellikle birden fazla çıkarımı içerebilir ve araştırmacının amacına ve çalışmanın kapsamına bağlı olarak farklı çıkarım türleriyle raporlama gerçekleştirebilir. Çalışmanın içeriğine göre neden-sonuç ilişkileriyle, katılımcıların eğilimlerin belirlenmesiyle, sorunların çözümüyle ve örnek olayların detaylı analiziyle temalar, konular ve durum betimlemeleriyle değerlendirmeler yaparak raporlaştırma sürecini tamamlar.

Söylem Analizi

Nitel araştırmalarında kullanılan desenlerden biri de söylem analizidir. Söylem analizi (discourse analysis), dilin kullanımını inceleyerek iletişim süreçlerini anlamak için dil örüntülerini ve metinleri analiz eden nitel bir araştırma desendir (Özdemir, 2010). Söylem analizi diğer nitel araştırma tekniklerinden farklı bir yaklaşım benimser. Söylem analizi, araştırma konusunu verili bir kabul olarak ele almak yerine, onu sorgulamak ve anlamlandırmak amacıyla çalışır (Phillips ve Hardy, 2002). Diğer nitel araştırma desenleri genellikle var olan bir konuyu veya olguyu inceleyerek derinlemesine anlamaya odaklanır. Örneğin, sosyal fenomenleri, davranışları veya toplumsal yapıları inceleyen bir araştırma, var olan bir konuyu daha ayrıntılı bir şekilde açıklamayı hedefleyebilir. Ancak söylem analizi, dil kullanımının ve iletişimin nasıl işlediğini anlamaya yönelik bir araştırma yapar. Araştırmacılar, dilin gücünü, sosyal ilişkileri, ideolojileri ve toplumsal dinamikleri anlamak için söylemi analiz ederler. Bu nedenle söylem analizi, araştırma olgusunu başlangıçta verili kabul etmez; tam tersine, araştırmacının söylemi sorgulamasına ve anlamlandırmasına dayanır.

Söylem analizi birçok farklı alanda kullanılan bir nitel araştırma desendir. Psikoloji, sosyoloji, dilbilim, antropoloji, siyaset, edebiyat çalışmaları, felsefe, medya ve iletişim çalışmaları bu alanlara örnek verilebilir (Potter ve Wetherell, 1987). Söylem analizinin farklı kuram, yöntem ve uygulamalar içinde yürütülen heterojen yönünün olması diğer nitel araştırma desenlerinden ayrılan en önemli özelliğidir (Tonkiss, 2004).

Söylem analizi, metin (text) analizine dayanan bir yaklaşımdır ve sosyal olayların ve ilişki yapılarının anlaşılmasında dilin önemli bir analiz birimi olduğunu vurgular. Metin analizi, söylemin içeriğini ve yapısını incelerken kullanılan yöntemler ve tekniklerle ilgilidir (Özdemir, 2010). Metin analizi, söylemi oluşturan kelimelerin, cümlelerin ve ifadelerin analiz edilmesi sürecidir. Bu analizde, metnin dilbilgisi, semantik yapısı, anlambilimi, retorik unsurları gibi farklı öğeler incelenir. Metin analizi, metindeki kelime seçimleri, anlatım biçimleri, anlam katmanları ve stilistik özellikleri gibi unsurları deşifre etmek için kullanılır. Metin analizi, metindeki dil örüntülerini, temaları, duygusal tonları, anlam katmanlarını ve söylemsel stratejileri ortaya çıkararak sosyal ilişkilerin ve olayların daha derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olur.

Söylem analizinde araştırmalar; (i) problemin araştırma sorusunun belirlenmesi, (ii) örneklemin belirlenmesi, (iii) verilerin toplanması, (iv) verilerin analiz edilmesi ve (v) raporlama olmak üzere dört işlem basamağından oluşmaktadır (Phillips ve Jorgensen, 2002). Araştırmacı, araştırma sorularının belirlenmesi aşamasında cevap almak istediği soruların tespitini yapar. Bu aşamada araştırma sorularını ne, nasıl ve niçin sorularıyla düzenler. Analiz aşamasında elde edilen bulguları değerlendirir. Genellikle

betimsel ve içerik analizi tercih edilir. Verilerin birbirine bağlanması aslında toplanan verilerin birbiriyle ilişkilendirilmesi ve değerlendirilmesidir. Araştırmacı, farklı veri noktalarını birleştirerek genel bir resim oluşturur. Bu aşamada, verilerin tutarlılık ve doğruluk açısından incelenmesi önemlidir. Verilerin birbirine bağlanması, araştırmanın sonuçlarını anlamak için kritik bir adımdır. Son aşamada ise bulguların yorumlanması aşamasında araştırmacı, analiz edilen verilere dayanarak sonuçlara ulaşır. Bulguların yorumlanması, elde edilen sonuçların anlamının açıklanması ve araştırma sorularının yanıtlarının ele alınmasıdır. Bu adım, araştırmanın amacına yönelik çıkarımların yapılmasını sağlar (Yin, 1994).

Bu süreçte araştırmacıların çalışmaların rehberlik eden bazı temel kavramlar bulunmaktadır (Baş ve Akturan, 2008). Bu temel kavramlardan ilki anlambilimsellik (semantik). Anlambilim, sözcüklerin ve cümlelerin dilbilimsel anlamları ile ilgilenir. Metnin içinde ve dışında yer alan anlam ilişkilerini inceler. Diğer temel kavram sözdizinsellik (sentaks). Sözdizinsellik, sözcükleri cümle içinde veya ifadenin tamamında aldıkları yere göre anlamlandırmayı hedefler. Bir sözcüğün cümlede başında, sonunda veya ortasında bulunması, ifadenin anlamını etkileyebilir. Diğer temel kavram ise göstergebilimsellik (semyoloji). Göstergebilim, farklı iletişim veya gösterge dizgelerini inceleyen bir disiplindir. Göstergebilim, göstergelerin birbirleriyle nasıl ilişkilendiğini, anlamların nasıl oluştuğunu, göstergelerin sınıflandırılmasını ve insanlar arasındaki iletişimi açıklamayı amaçlar.

Nitel söylem analizlerinde geçerlik ve güvenilirlik sağlanması için bazı yöntemler kullanılabilir. Araştırmanın amacının ve sorularının belirlenmesi, veri toplama sürecinde, uygun ve sağlam bir yöntem kullanılması, verilerin toplama sürecinde ve analizi sırasında araştırmacı tutarlılığının olması, açık bir kodlama sistemi kullanılması, elde edilen sonuçların birden fazla kaynaktan ve farklı bakış açılarından doğrulanması bu yöntemlerden bazılarıdır (Yıldırım Şimşek, 2011).

Söylem analizinde araştırma raporu, söylem analizinin detaylı bir şekilde sunulmasını gerektirir. Çözümleme sürecinde kullanılan yöntemler, analizdeki adımlar, örnekler ve bulguların nasıl elde edildiği net bir şekilde ifade edilmelidir. Veri çözümlemesi bu şekilde yapıldıktan sonra yorumlanır. Analizdeki çıkarımlar, veri olarak kullanılmaz; bunlar yorumlar olarak değerlendirilir. Yani, analiz sonuçları kesin doğrular veya gerçekler olarak sunulmaz, bunlar araştırmacının yaptığı yorumlardır. Çalışmanın sonunda, çözümlenen söylemin kendisi de raporda sunulmalıdır.

Eylem Araştırması

Bir diğer nitel araştırma deseni ise eylem araştırmasıdır. Eylem araştırması (action research), bir sorunu veya durumu anlamak ve çözmek için aktif bir şekilde müdahale etmek amacıyla kullanılan bir nitel araştırma desendir (Elliott, 1996). Bu desende, araştırmacıların ortak noktasının

değişim ve iyileştirme kavramları olduğu söylenebilir. Eylem araştırması, katılımcıların deneyimlerine dayalı bilgi elde etmek, yerel toplulukları güçlendirmek ve sosyal değişimi teşvik etmek gibi amaçlara hizmet edebilir. Araştırmacılar, eylem araştırmasını genellikle eğitim, sağlık, sosyal hizmetler ve toplum geliştirme gibi alanlarda kullanır. Bu desen, araştırmacının sadece gözlem yapmak yerine gerçek dünyada etkileşime geçmesine izin verdiği için diğer nitel araştırma desenlerinden farklıdır. Eylem araştırması, sorunları çözmek ve sosyal değişimi teşvik etmek için pratik sonuçlar üretmeyi amaçlamaktadır.

Eylem araştırmaları; (i) görme, (ii) düşünme, (iii) eylem ve (iv) sonuçlar olmak üzere dört işlem aşamasından oluşur (Berg, 2001). Görme, sorunun fark edilmesi ve betimlenmesi aşamasıdır. Amacı; mevcut durumu anlamak, potansiyel sorunları belirlemek ve değişimin gerekliliğini fark etmektir. Düşünme, eylem planı geliştirilmesi aşamasıdır. Bu aşamada, araştırmacılar toplanan verileri analiz ederek sorunu daha derinlemesine anlamaya çalışırlar. Hipotezler geliştirilir, teorik çerçeveler oluşturulur ve çözüm önerileri şekillendirilir. Eylem, değişimi gerçekleştirme adımlarının atıldığı ve çözüm stratejileri denendiği aşamadır. Bu aşamada, araştırmacılar analiz edilen bilgilere dayanarak eylem planlarını uygulamaya geçirirler. Çözüm önerileri ve yöntemler katılımcılarla paylaşılır ve birlikte hareket etme süreci başlar. Sonuçlar aşaması ise eylemlerin bulgularının değerlendirildiği ve analiz edildiği aşamadır. Araştırmacılar ve katılımcılar, yapılan değişikliklerin etkisini gözlemleyerek sonuçları değerlendirirler. Ölçütler belirlenir, veriler toplanır ve sonuçların değerlendirilmesi yapılır. Elde edilen sonuçlar, yeni sorunları belirleme ve süreci iyileştirme için geri bildirim sağlar. Eylem araştırması sürecinde dört aşama tekrarlanabilir ve birbirini takip edebilir. Sürekli bir döngü şeklinde ilerlenerek, sorun alanında gerçekleşen değişimin sürdürülmesi ve geliştirilmesi hedeflenir. Katılımcıların aktif katılımı, sürecin başarısında önemli bir rol oynar. Eylem araştırması, toplumsal değişimi teşvik etmek ve pratik bilgi oluşturmak için kullanılan güçlü bir araştırma desendir (Norton, 2009).

Ferrance (2000) tarafından yapılan bir eylem araştırmasında çeşitli veri toplama yöntemleri kullanılabileceği belirtilmiştir. Bu yöntemler görüşmeler, ses kasetleri, anekdot notları, fotoğraflar, anketler, testler, rapor kartları, yarı yapılandırılmış testler vb. şeklinde örneklendirilmiştir. Eylem araştırmasında nicel yöntemlerin kullanılması durumunda, genelleme yapma konusunda dikkatli olunması önemlidir. Eylem araştırması genellikle belirli bir bağlama odaklanır ve sonuçlar o bağlam içinde geçerlidir. Bu nedenle, bulguların doğrudan diğer bağlamlara genelleme yapılması önerilmez. Ayrıca, eylem araştırmasında çalışmanın ispat edilmesi veya deney ve kontrol gruplarının olması gibi geleneksel bilimsel yöntemlerin yerine getirmesi gereken zorunluluklar yoktur. Eylem araştırmasında veri toplama amacı, çalışılan konuya dair bir dizi fotoğraf sunmak ve başkalarının gözlemleyebilir

olmasıdır. Bu şekilde var olan bir problemin daha iyi anlaşılması hedeflenir (Tüzel, 2012). Ayrıca eylem araştırması sistematik bir inceleme desendir ve elde edilen verilerin analizinde betimsel, içerik ve tümevarım çözümlemesi sıklıkla kullanılan yaklaşımlardır (Kuzu, 2009).

Eylem araştırmalarında geçerlik sağlanırken kuramsal, gözlemsel, iç ve dış geçerlilik kriterlerine bağlı kalınması beklenir. Kuramsal geçerlik, araştırmanın teorik çerçevesiyle uyum sağlayıp sağlamadığını değerlendirmek için teorik çalışmalara dayanan araştırma yöntemlerinin kullanılmasını ifade eder. Gözlemsel geçerlik, verilerin doğru ve tarafsız bir şekilde elde edildiğini, araştırmacının önyargısının ya da etkisinin verileri etkilemediğini sağlamak için doğru ölçme ve gözlem yöntemlerinin kullanılması anlamına gelmektedir. İç geçerlik, araştırmanın sonuçlarının doğru bir şekilde neden-sonuç ilişkisiyle ilişkilendirildiğini sağlamak için diğer değişkenlerin kontrol altında tutulmasıyla dış geçerlik ise araştırmanın sonuçlarının başka durumlar, gruplar veya bağlamlar için geçerli olup olmadığını sağlamak için örnekleme stratejilerinin kullanılmasıdır. Eylem araştırmalarında güvenilirliği sağlamak için de araştırmanın başka araştırmacılar tarafından aynı çalışmayı tekrarlayabilmesini ifade eden yinelenebilirlik; araştırmanın içindeki ölçeklerin, soruların veya kategorilerin birbirleriyle uyumlu bir şekilde sonuçlar üretmesini sağlamak için test-tekrar test yöntemleri kullanılmasını ifade eden iç tutarlılık ve araştırmacının ölçme ve gözlem süreçlerini tutarlı bir şekilde uygulamasını ifade eden araştırmacı tutarlılığına uyulmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Eylemlerin her birinin güçlü ve zayıf yönleri, sonuçları, sonuçlara etki eden dinamikler, ekibin mesleki açıdan bakış açısındaki olası değişim, sorun alanı olan iki kültürden öğrencilerin iletişimi açısından istenen değişime ne derecede ulaşıldığı ve geleceğe yönelik beklentiler, alınabilecek önlemler sonuç aşamasında raporlaştırılır.

Gömülü Kuram

Nitel araştırma desenleri arasında sıklıkla kullanılan bir diğer desen ise gömülü kuramdır (grounded theory). Türkçe alan yazında zaman zaman yerleşik kuram olarak da ifade edilen gömülü kuram, araştırmacının verileri analiz etmek ve anlamak için mevcut kuramsal çerçeveleri kullanmasına dayanan nitel bir yaklaşımdır (Glaser ve Strauss, 1967). Gömülü kuram, araştırmacıya belirli bir olgu, durum veya süreci daha iyi anlamak için veri toplama ve analiz etme araçları sağlar. Araştırmacı, katılımcıların deneyimlerini ve görüşlerini inceleyerek, genel bir çerçeve oluşturma amacı güder.

Gömülü kuram, araştırmacının önceden tanımlanmış bir teoriyi test etmek veya doğrulamak yerine, verilerden yola çıkarak kuramsal çerçeveleri oluşturmasını hedefler. Bu yaklaşım, nitel verilerin analiz sürecinde esneklik sağlar ve araştırmacılara teorik çerçeveleri değiştirebilmeleri ve verilere

dayalı keşifler yapabilmeleri için fırsat sunar (Glaser ve Strauss, 1967). Gömülü kuram genellikle sosyal bilimler ve insan davranışlarının anlaşılmasıyla ilgilenen sosyoloji, antropoloji, eğitim, yönetim, ticaret, sanat, psikoloji ve pazarlama gibi alanlarda kullanılmaktadır (Ekşi ve Çelik, 2015).

Gömülü kuram araştırmaları; (i) en uygun desene karar verme, (ii) süreç belirleme, (iii) onay ve erişim arayışı, (iv) kuramsal örnekleme, (v) verileri kodlama, (v) kuram geliştirme ve (vi) araştırma raporu yazma olmak üzere altı işlem aşamasından oluşur (Creswell, 2012). Gömülü kuram çalışmalarında araştırmacılar genellikle karmaşık ve soyut kavramları anlamak için benzer durumları, olayları veya nesneleri aynı başlık altında toplamak amacıyla sınıflandırma ve kavramsal gruplama yöntemlerini kullanırlar. Örneğin, dilbilimde, insanların dil bilgisi kurallarını farkında olmadan nasıl uyguladığını açıklamak için gömülü dil bilgisi teorileri kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Gömülü kurama dayalı araştırmaların veri analizinde yaygın olarak *sabit karşılaştırma yöntemi* kullanılmaktadır. Bu yöntem, benzerlik ve farklılıkları belirlemek amacıyla bir grup veri ile diğer bir grup veri arasında karşılaştırmalar yapmayı içerir. Veriler, benzer boyutlarda gruplandırılır ve bu boyutlar geçici olarak kategorilere dönüştürülür. Bu analiz yönteminin temel amacı, verilerdeki örüntüleri belirlemektir. Veriler arasındaki ilişkiler ve desenler incelenerek, gömülü bir kuram oluşturulabilir (Glaser ve Strauss, 1967).

Corbin ve Strauss (1990), gömülü kurama yönelik olarak üçlü kodlama sürecini geliştirmişlerdir. Bu süreç, veri analizi için kullanılan bir yaklaşımdır ve *açık kodlama*, *eksensel kodlama* ve *seçici kodlama* aşamalarından oluşur. Açık kodlama aşaması, verilerin detaylı bir şekilde incelenerek düşüncelerin, kavramların ve temaların keşfedildiği aşamadır. Eksensel kodlama aşaması, açık kodlama aşamasında belirlenen kavramlar arasındaki ilişkilerin belirlendiği aşamadır. Seçici kodlama aşaması, temel kavramların ve ilişkilerin netleştirildiği ve teorik bir yapı oluşturulduğu aşamadır. Bu aşamada, teorinin daha fazla geliştirilmesi ve tanımlanması için ana kategoriler ve temalar belirlenir. Bu üçlü kodlama süreci, gömülü teoriye dayalı olarak verilerin analiz edilmesini sağlayan sistematik bir yaklaşımdır.

Hesse-Biber ve Johnson (2015) ise gömülü kuram araştırmalarında en temel veri toplama aracının görüşmeler olduğunu vurgulamaktadır. Görüşmeler, katılımcıların perspektifini, deneyimlerini ve anlayışlarını ortaya koymak için kapsamlı ve ayrıntılı bilgiler sağlayabilir. Ancak diğer veri toplama yöntemleri olan gözlem ve doküman analizi de gömülü teori araştırmalarında faydalı olabilir ve tam bir resmi elde etmek için birlikte kullanılabilir.

Araştırmalarda iç ve dış güvenirliliğin sağlanması amacıyla kodlama ve tema oluşturma süreçleri açık ve net bir şekilde anlatılmalıdır. Ayrıca

araştırmanın kuramsalı detaylı olarak sunulmalı, veri toplama yöntemi ile analizi ile ilgili bilgiler net olmalı ve veri analizinde konu uzmanlarının görüşlerine başvurulmalıdır. Araştırmanın geçerliliğinin sağlanması için ise farklı veri toplama kaynaklarına başvurulması, konu uzmanlarından görüşler alınması, oluşturulan temaların homojen, ayırt edici, amaca uygun ve objektif olmasına dikkat edilmesi, sürecin eleştirel gözle değerlendirilerek sürekli denetlenmesi önemlidir (Saban vd., 2017). Gömülü kuram araştırmalarında bulgulara dayalı olarak teorik bir anlayış veya modelin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Araştırmacı, verilerden elde edilen bilgilere dayanarak genellemeler yaparak, yeni teorik bakış açıları veya kavramlar sunabilir. Çalışmanın kültürel, sosyal veya tarihsel bağlamı göz önünde bulundurularak raporu yazılır ve sonuçlar değerlendirilir.

Etik Bildirim ve Etik Kurul Kararı

Yazarlar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Sonuç

Sosyal ve beşerî bilim araştırmalarda son yıllarda nicel araştırma yöntem ve tekniklerine karşı geliştirilmiş olan çeşitli eleştirilerin de bir sonucu olarak nitel araştırma desenlerinin sıklıkla kullanılmaya başladığı görülmektedir. Sosyal ve beşerî bilim araştırmalarında nicel ve nitel araştırma yaklaşımlarının tarihsel kökleri, on dokuzuncu yüzyılda başlayan ve günümüze kadar süregelen pozitivizm ve yorumlayıcı bilim paradigmaları arasındaki tartışmalara dayanmaktadır. Bu süreçte nitel araştırma desenlerinin, araştırmanın ve araştırmacının amacına da bağlı olarak çeşitlendiği görülmektedir. Günümüzde sosyal ve beşerî bilimlerde fenomenoloji, etnografya, durum çalışması, eylem araştırması, söylem analizi ve gömülü kuram desenlerinin sıklıkla araştırmacılar tarafından tercih edilen nitel desenler olduğu söylenebilir.

Söz konusu nitel araştırma desenleri ortak biçimde nicel veriye dayalı pozitivist araştırma yaklaşımından farklı olarak gözlem, görüşme ve belge incelemesiyle veri kaynaklarına dayalı yürütülmektedir. Nitel desenlere dayalı yürütülen araştırmalarda, nitel veriler çoğunlukla betimsel analiz ya da içerik analizi yöntemiyle çözümlenmekte (Özdemir, 2010) ve veri setinden kodlar, kavramlar, kategoriler ve temalar üretilmektedir. Bununla birlikte yukarıda da belirtildiği üzere araştırmanın ve araştırmacının amacına bağlı olarak nitel araştırmalarda kullanılan desenler de çeşitlilik göstermektedir. Bir deneyimin altındaki anlama odaklanan araştırmacı fenomenoloji desenini, ortak bir kültüre sahip bir kümenin davranış, inanç, değer ve yapısı hakkında araştırma yapan bir araştırmacı etnografyayı, gerçek bir durumu kendi doğal ortamında araştırılan bir araştırmacı durum çalışmasını, dil örüntülerini ve metni analiz

eden araştırmacı söylem analizini, bir sorunu betimlemek ve çözmek isteyen araştırmacı eylem araştırmasını ve nihayet veriye dayalı kuram geliştirmek isteyen bir araştırmacı ise gömülü kuram desenini kullanmaktadır.

Nitel araştırma desenleri, kendi aralarında amaç, araştırma süreci ve raporlama tekniklerindeki farklara rağmen temelde insan çalışmaları için oldukça elverişlidir. Nicel tekniklerle kıyaslandığında incelenen olay ya da olgu hakkında derinlemesine veriye ulaşan nitel desenler, insanın seçim ve eylemlerindeki temel motivasyonun keşfedilmesinde de önemli ipuçları sunmaktadır. Nitel araştırma desenlerinin etkili şekilde uygulanmasında araştırmacının bilgi ve deneyimi oldukça önemlidir. Bu nedenle, nitel araştırma desenlerini kullanan araştırmacıların araştırmalarında kullandıkları nitel desenin kuramsal temelini, veri toplama tekniklerini, veri analiz teknikleri ile raporlama süreçlerini çok iyi kavramış ve deneyimlemiş olması önem taşımaktadır. Aksi halde araştırmacılar nitel araştırmanın doğasına aykırı şekilde araştırmalarında çok sığ sonuçlara ulaşabilmekte, bu ise araştırmanın niteliğini düşürmektedir. Dolayısıyla nitel araştırma yöntemlerinin lisans ve lisansüstü öğretim süreçlerinde mümkünse uygulamalı olarak öğrencilere kazandırılmaya çalışılması büyük katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri NVivo 7.0 ile nitel veri analizi* (1. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Berg, B. L. (2001). *Qualitative research methods for the social sciences* (4th ed.). Allyn and Bacon.
- Beycioğlu, K., Özer, N. ve Kondakçı, Y. (Ed). (2018). *Eğitim yönetiminde araştırma*. Pegem Akademi.
- Comte, A. (2015). *Pozitif felsefe dersleri ve pozitif anlayış üzerine konuşma* (E. Ataçay, Çev.). Bilgesu yayıncılık.
- Corbin, J., & Strauss, A. (1990). Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3-21.
- Creswell, J. W. (2007). *Five qualitative approaches to inquiry*. Sage.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd ed.). Sage.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Pearson Education, Inc.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri* (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev. Ed.). Siyasal Kitapevi.

- Durkheim, E. (2011). *Sosyolojik yöntemin kuralları* (Ö. Doğan, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Ekşi, H. ve Çelik, H. (2015). *Gömülü teori: nitel desenler*. EDAM.
- Elliott, R. (1996). Discourse analysis: exploring action, function and conflict in social texts. *Marketing Intelligence ve Planning*, 14(6), 65-68.
- Ersoy, A. F. (2016). Fenomenoloji. Ahmet Saban ve Ali Ersoy (Ed), *Eğitimde nitel araştırma desenleri* (s. 51-105). Anı Yayıncılık.
- Ferrance, E. (2000). *Action research: themes in education*. Northeast and Islands Regional Educational Laboratory at Brown University.
- Fetterman, D. M. (2010). *Ethnography: Step by step* (3rd ed.). Sage.
- Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2008). *Introduction to qualitative research: How to design and evaluate research in education* (7th ed.). McGraw-Hill International Edition.
- Glaser, B., & Strauss, A. (1967). *The discovery of grounded theory*. Adeline.
- Hahn, H., Neurath, O., & Carnap, R. (2019). Bilimsel dünya anlayışı: Viyana Çevresi (H.T. Erkipçak, Çev.). *Viyana Çevresi Program Yazıları* (sf. 27-55). Pinhan Yayıncılık.
- Harris, M. (1968). *The rise of anthropological theory: A history of theories of culture*. T. Y. Crowell.
- Hesse-Biber, S., & Johnson, R. B. (Ed.). (2015). *The Oxford handbook of multimethod and mixed methods research inquiry*. Oxford University Press.
- Husserl, E. (2003). *Fenomenoloji üzerine beş ders*. (H. Tepe, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınevi.
- Kuzu, A. (2009). Öğretmen yetiştirme ve mesleki gelişimde eylem araştırması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 425-433.
- Lerum, K. (2001). Subjects of desire: Academic armor, intimate ethnography, and the production of critical knowledge. *Qualitative Inquiry*, 7(4), 466-483.
- Lin, C. S. (2013). Revealing the “essence” of things: Using phenomenology in LIS research. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries*, 2(4), 469-478.
- Merriam, S. B. (2015). Qualitative research: Designing, implementing, and publishing a study. In: V. Wang (Ed.) *Handbook of research on scholarly publishing and research methods* (pp.125-140). Hershey, PA, IGI Global.

- Miles, M. B., & Huberman, M. (1994). *Qualitative data analysis: A expanded sourcebook* (2nd ed.). Sage.
- Norton, L. (2009). *Action research in teaching and learning: A practical guide to conducting pedagogical research in universities*. Routledge.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological Research Methods*. Sage Publications.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özlem, D. (2017). *Max Weber'de bilim ve sosyoloji*. Notos Kitap.
- Padilla-Diaz, M. (2015). Phenomenology in educational qualitative research: Philosophy as science or philosophical science. *International Journal of Educational Excellence*, 1(2), 101-110.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research and evaluation methods*. Sage.
- Philips, L., & Jorgensen, M. W. (2002). *Discourse analysis as theory and method*. California: Sage Publications.
- Phillips, N., & Hardy, C. (2002). *Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction*. Sage Publications.
- Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. Sage.
- Saban, A., Ersoy, A. F., Özden, M., Bozkurt, M., Ersoy, A., Akar, H. ve Yahşi, Z. (2017). *Eğitimde nitel araştırma desenleri*. Anı Yayıncılık.
- Smith, J. A., & Eatough, V. (2007). *Interpretative phenomenological analysis*. SAGE Publications.
- Tonkiss, F. (2004). Analyzing text and speech: Content and discourse analysis. *Researching Society and Culture*, 2, 367-382.
- Tüzel, S. (2012). *İlköğretim ikinci kademe Türkçe derslerinde medya okuryazarlığı eğitimi: Bir eylem araştırması (Media literacy education in primary school second grade Turkish lessons: An action research)*. (Tez No. 345904) [Doktora Tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Wade, C., & Tavris, C. (1990). *Psychology* (2nd Eds.). Harper and Row Publishing Com.
- Wertz, F. J. (2005). Phenomenological research methods for counseling psychology. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 167.

- Van Manen, M. (2014). *Phenomenology of practice: Meaning-giving methods in phenomenological research and writing*. Left Coast Press.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. K. (1994). Discovering the future of the case study. Method in evaluation research. *Evaluation Practice*, 15(3), 283-290.
- Yin, R. K. (2009). *Case study research: Design and methods*. Sage.

Etik Bildirim ve Etik Kurul Kararı

Yazarlar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Yazarların Katkı Oranları

Makale bölümlerine yazarlar eşit olarak katkıda bulunmuşlardır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale hakkında yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.